

## Teaching Arabic in Farhangian University using a combined method (By providing a model based on Mook)

*Azam Mahmoodi\*<sup>1</sup>, Fatemeh Alipoor<sup>2</sup>*

### Abstract

With the entry into the era of information and communication technology, the field of education and learning has moved away from its traditional state and moved towards virtualization. Despite the countless opportunities it creates, this creates a major problem in education and that is; Lack of communication and face-to-face interaction between teacher and learner; While the existence of such interaction is necessary in some courses, especially practical courses. The current research aims to familiarize with the "combined education approach" in order to face the above problem; and presenting a model based on (Mook) for teaching Arabic language in Farhangian University has been written. Mooks are web-based free online education courses that, by using active educational methods, cause more participation of students in educational subjects and provide the basis for increasing learning and better retention of information. The research method is descriptive-analytical. The results show that if the dimensions, components and indicators that make up the combined method and the use of the Mook model in education; needs assessment, designed and implemented well; As a logical and flexible approach, it can have a great impact on improving the academic performance of Arabic students.

**Key words:** combined education, Farhangian University, Arabic course, Academic Performance, Mook

---

<sup>1</sup>Department of Arabic language and Literature, Farhangian University, P.O. Box 14665-889, Tehran, Iran (CORRESPONDING AUTHOR). [a.mahmoodi@cfu.ac.ir](mailto:a.mahmoodi@cfu.ac.ir)

<sup>2</sup>Department of Educational Sciences, Farhangian University, P.O. Box 14665-889, Tehran, Iran.

## تعليم اللغة العربية في جامعة فرهنگيان باستخدام طريقة تركيبية (من خلال تقديم نموذج قائم على موك)

اعظم محمودی<sup>٣</sup>، فاطمه علی پور<sup>٤</sup>

### الملخص

مع دخول عصر تكنولوجيا المعلومات والاتصالات، ابتعد مجال التعليم والتعلم عن حالته التقليدية واتجه نحو الافتراضية. على الرغم من الفرص التي لا حصر لها، فإنه يخلق مشكلة كبيرة في التعليم، وهذا هو؛ قلة التواصل والتفاعل وجهاً لوجه بين المعلم والمتعلم؛ في حين أن وجود مثل هذا التفاعل ضروري في بعض الدروس خاصة الدروس العملية. يهدف البحث الحالي إلى التعرف على «نهج التعليم التركيبي» لمواجهة المشكلة المذكورة؛ وتقديم نموذج مبني على (Mook) لتعليم اللغة العربية في جامعة فرهنگيان. Mooks عبارة عن دورات تعليمية مجانية عبر الإنترنت تستند إلى الويب، والتي من خلال استخدام أساليب تعليمية نشطة، تتسبب في زيادة مشاركة الطلاب في المواضيع التعليمية وتوفر الأرضية لزيادة التعلم والاحتفاظ بالمعلومات بشكل أفضل. إن منهج البحث وصفي - تحليلي؛ وأظهرت النتائج أنه إذا تم تقييم وتصميم وتنفيذ أبعاد الطريقة التركيبية ومكوناتها ومؤشراتها واستخدام Mook في التعليم بشكل جيد، كنهج منطقي ومرن، يمكن أن يكون له تأثير كبير على تحسين الأداء الأكاديمي لطلاب اللغة العربية.

الكلمات المفتاحية: التعليم التركيبي، جامعة فرهنگيان، فرع اللغة العربية، الأداء الأكاديمي، موك

<sup>٣</sup> قسم اللغة العربية وآدابها، جامعة فرهنگيان، ص ب ١٤٦٦٥-٨٨٩ طهران، إيران (المؤلف المسؤول). [a.mahmoodi@cfu.ac.ir](mailto:a.mahmoodi@cfu.ac.ir)

<sup>٤</sup> قسم العلوم التربوية، جامعة فرهنگيان، ص ب ١٤٦٦٥-٨٨٩، طهران، إيران.

## آموزش عربی در دانشگاه فرهنگیان به روش ترکیبی (با ارائه الگویی مبتنی بر موک)

اعظم محمودی\*<sup>۵</sup>، فاطمه علی پور<sup>۶</sup>

### چکیده

با ورود به عصر فناوری اطلاعات و ارتباطات، حوزه آموزش و یادگیری از حالت سنتی خود فاصله گرفته و به سوی مجازی شدن پیش رفته است. این امر با وجود فرصت‌های بی‌شماری که به وجود می‌آورد، یک مشکل عمده در آموزش ایجاد می‌کند و آن؛ عدم ارتباط و تعامل حضوری بین یاددهنده و یادگیرنده است؛ درحالی‌که وجود چنین تعاملی در برخی از دروس به‌ویژه دروس عملی از ضروریات است. پژوهش حاضر باهدف آشنایی با «رویکرد آموزش ترکیبی» به‌منظور مواجهه با مشکل فوق؛ و ارائه الگوی مبتنی بر (موک) جهت آموزش زبان عربی در دانشگاه فرهنگیان به نگارش درآمده است. موک‌ها دوره‌های همگانی آموزش آزاد درون‌خطی مبتنی بر وب هستند که با به‌کارگیری روش‌های آموزشی فعال، سبب مشارکت بیشتر دانشجویان در موضوعات آموزشی شده و زمینه را برای افزایش یادگیری و ماندگاری بهتر اطلاعات فراهم می‌آورند. شیوه پژوهش توصیفی-تحلیلی است و یافته‌ها نشان می‌دهد اگر ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های تشکیل‌دهنده روش ترکیبی و به‌کارگیری الگوی موک در آموزش؛ به‌خوبی نیازسنجی، طراحی و اجرا شود؛ می‌تواند به‌عنوان یک رویکرد منطقی و منعطف، بر بهبود عملکرد تحصیلی یادگیرندگان رشته عربی تأثیر فراوان داشته باشد.

**کلمات کلیدی:** آموزش ترکیبی، دانشگاه فرهنگیان، رشته عربی، عملکرد تحصیلی، موک

۱) گروه آموزش زبان و ادبیات عرب، دانشگاه فرهنگیان، صندوق پستی ۸۸۹-۱۴۶۶۵ تهران، ایران (نویسنده مسئول [a.mahmoodi@cfu.ac.ir](mailto:a.mahmoodi@cfu.ac.ir))

گروه آموزش علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، صندوق پستی ۸۸۹-۱۴۶۶۵ تهران، ایران.<sup>۶</sup>

## ۱. مقدمه

فناوری‌های نوین ارتباطی در عصر کنونی به‌عنوان ابزار توانمندسازی اندیشه، هر لحظه در حال گسترش است. رسالت نظام آموزش؛ و تعلیم و تربیت آن است که بهترین انتخاب را انجام داده و راه‌های بهتر آموختن و ترقی و پیشرفت را برای فراگیران فراهم سازد.

از اواخر قرن بیستم، یادگیری الکترونیکی مبتنی بر اینترنت به یکی از رویکردهای غالب در نظام‌های آموزشی تبدیل شد (کید<sup>۷</sup>، ۲۰۱۰: ۴۶) و اکنون نیز به دلایلی نظیر ایجاد زمینه برای تعاملات گسترده، کاربرد آسان از سوی دانشجویان و استادان، کاهش هزینه، یادگیرنده محور بودن و افزایش پیشرفت تحصیلی دانشجویان، تغییر مسیر آموزش از یاد دادن به یاد گرفتن، ایجاد تعادل بین متقاضیان دانشگاه و ظرفیت دانشگاه‌ها، در حال گسترش است.

این نوع آموزش با وجود تمامی مزایایی که دارد، از محدودیت‌هایی نیز برخوردار است؛ از جمله: هزینه‌های اولیه نسبتاً زیاد، محدودیت دسترسی همگان در بهره‌برداری و دسترسی به رایانه و خدمات جانبی آن، محدودیت اعمال مدیریت و نظارت بر منابع آموزشی و هدایت نظام‌یافته آن‌ها، محروم ماندن فراگیران در بهره‌مندی از روابط اخلاقی و تربیتی بین استادان و فراگیران. از طرف دیگر، آموزش‌های سنتی نیز در کنار محدودیت‌هایی که دارند، دارای مزایایی از قبیل کمک‌مربی برای فراگیری محتوی و تشویق یادگیری، برقراری ارتباط بین تجارب گذشته و حال فراگیران، سرعت بخشیدن تسهیلگر در فرآیند کسب معلومات و دریافت بازخورد از طریق دیگران هستند و نمی‌توان به‌طور کامل آن‌ها را کنار گذاشت؛ بنابراین، با توجه به مزایا و محدودیت‌های هر دو نوع آموزش سنتی و الکترونیکی، به‌کارگیری روش آموزش ترکیبی یک ضرورت است. (نقی‌پور و محمودی، ۱۳۹۸: ۲۰)

آموزش ترکیبی برای اولین بار به‌عنوان موج دوم (نلمن<sup>۸</sup>، ۲۰۱۰، به نقل از قاسمی و محمودی: ۳۷) آموزش‌های مجازی توسط مارش و دیگران در سال ۲۰۰۳ مطرح شده است و به‌عنوان یک استراتژی آموزشی، تجربیات یادگیری حضوری را با یادگیری آنلاین ترکیب می‌کند تا جذب اطلاعات را بهبود بخشد و تدریس را کارآمدتر و سازنده‌تر کند. ویژگی بارز این رویکرد، تلفیق آموزش چهره به چهره و آموزش برخط است که به مدل‌ها و شیوه‌های گوناگونی طراحی و برنامه‌ریزی می‌شود. (فرناندز، کاستا و پرز<sup>۹</sup>، ۲۰۱۶: ۲)

مدل‌های گوناگونی برای روش‌های آموزش ترکیبی مطرح شده است که از آن میان، می‌توان به مدل‌های حضوری محور<sup>۱۰</sup>، برخط محور<sup>۱۱</sup>، چرخشی<sup>۱۲</sup>، کلاس درس معکوس<sup>۱۳</sup>، مدل منعطف<sup>۱۴</sup> و آزمایشگاه برخط اشاره کرد. استادان و برنامه‌ریزان فرآیند آموزش ممکن است بر مبنای سیاست‌های سازمان، امکانات، اهداف آموزشی، موضوعات درسی و عواملی از این دست، از میان این مدل‌ها یکی را انتخاب، طرح‌ریزی و اجرا کنند. (اسفیجانی، ۱۳۹۷: ۴۹)

یکی از انواع آموزش‌هایی که می‌تواند در بخش الکترونیکی آموزش ترکیبی مورد استفاده قرار گیرد، دوره‌های همگانی آموزش آزاد درون‌خطی (موک) است که از جمله پیشرفت‌های نوظهوری است که اخیراً در حیطه آموزش، طراحی و اجرا می‌شود. موک‌ها محیط‌های یادگیری آنلاینی هستند که در آن شرکت‌کنندگان از سراسر جهان می‌توانند سهمی در ایجاد مفهوم پژوهش و منابع آموزشی داشته باشند.

موک‌ها جدای از مزیت‌های فراوان، می‌توانند چالش‌هایی را نیز به همراه داشته باشند، ولی دیدگاه خبرگان نسبت به وجود برنامه درسی مبتنی بر آن‌ها مثبت است و می‌توان از الگوی برنامه درسی مبتنی بر موک در آموزش عالی بهره گرفت؛ بنابراین

7 Kidd

8 Nellman

9 Fernandes, Costa, & Peres

10 face-to-face driven model

11 online driven model

12 rotation model

13 flipped classroom

14 flex model

آینده‌اندیشی و اتخاذ تدابیر و راهبردهایی در زمینه اعمال مدیریت صحیح در بهره‌گیری از موبک‌ها و نیز تولید بومی آن‌ها بسیار اساسی است و هم‌چنین به دلیل رویکرد دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزشی به سمت شیوه‌های مختلف یادگیری و طرح‌های آموزشی جدید و سازگاری با فضای فناوری‌های نوین، انجام پژوهش در خصوص این موضوع، بسیار ضروری می‌نماید. (جعفری و همکاران، ۱۳۹۸: ۵۸۴)

تدریس زبان عربی در ایران غالباً با تکیه بر روش‌های سنتی و به‌صورت دوره‌های حضوری انجام می‌شود، از این‌رو که امروزه در روش‌های نوین وجود دارند و با به‌کارگیری فناوری اطلاعات و برنامه‌های الکترونیکی مورد استفاده قرار می‌گیرند، مورد غفلت قرار گرفته و جامعه هدف، یعنی فراگیران و فرا دهندگان زبان عربی را از قافله تکنولوژی عقب می‌اندازد و این چالش در دانشگاه فرهنگیان نیز تا حدود زیادی احساس می‌شود.

اکنون که متصدیان امر تعلیم و تربیت در دانشگاه فرهنگیان، هم‌چون سایر دانشگاه‌ها پس از سپری کردن بحران جهانی کووید ۱۹، تجربه به‌کارگیری سیستم یکپارچه در امر آموزش را کسب کرده و با فرصت‌ها و چالش‌های آن آشنا شدند، نگارندگان این مقاله بر آن شدند تا با معرفی و پیشنهاد دوره‌های همگانی آموزش آزاد درون‌خطی (موبک) به‌منظور به‌کارگیری آن در روش آموزش ترکیبی دروس رشته زبان عربی، گامی در جهت تسهیل؛ تسریع و بهبود بخشیدن یاددهی و یادگیری این دروس برای استادان و دانشجویان این رشته بردارند

پژوهش حاضر با **روش توصیفی-تحلیلی** و باهدف ارائه الگویی در به‌کارگیری روش ترکیبی برای امر آموزش و یادگیری در دانشگاه فرهنگیان، تحت عنوان «موبک» در تلاش است به این **سؤال‌ها** پاسخ دهد:

۱. نقش موبک‌ها بر ماندگاری آموخته‌های فراگیران چگونه است؟
۲. چطور می‌توان از موبک‌ها به‌عنوان رویکردی در آموزش زبان عربی به روش ترکیبی استفاده کرد؟

## ۲. پیشینه پژوهش

تاکنون پژوهش‌های بسیاری درباره کارایی روش‌های آموزش و یادگیری ترکیبی انجام گرفته است که نتایج اکثر آن‌ها نشان‌دهنده تأثیر مثبت این رویکرد آموزشی بر عملکرد تحصیلی فراگیران و انگیزش و رضایت آن‌ها بوده است؛ و هم‌چنین پرداختن رسانه‌ها به موبک و ارائه شدن درس‌های آن توسط بهترین دانشگاه‌های دنیا باعث معروفیت آن شده و مقالات بی‌شماری از جنبه‌های مختلف به آن پرداخته‌اند. برخی از پژوهش‌های صورت گرفته در کشور بدین قرار است:

سالاری و کرمی (۱۳۹۳) در مقاله خود با عنوان «مقایسه تأثیر سه شیوه آموزش الکترونیکی، ترکیبی و حضوری بر واکنش و یادگیری در آموزش صنعتی»، با بررسی و مقایسه این سه روش آموزشی نتیجه گرفته‌اند که یادگیری کارشناسانی که آموزش ضمن خدمت خویش را با رویکرد ترکیبی دریافت کرده‌اند، بیشتر از دو گروه دیگر بوده است.

اسفیحانی (۱۳۹۷) در مقاله خود با عنوان «بررسی تأثیر آموزش ترکیبی بر عملکرد تحصیلی و رضایت دانشجویان»، به این نتیجه رسیده است که با توجه به این که رویکرد ترکیبی، انعطاف‌پذیری زیادی را در مواردی مانند دسترسی به منابع، ارتباطات میان استاد و شاگرد، انجام و ارائه تکالیف برای دانشجویان به همراه دارد، منجر به رضایت بیشتر آن‌ها از روش آموزش می‌شود.

درتاج، فریبا (۱۳۹۷) در پژوهشی با عنوان «تأثیر آموزش از راه دور مبتنی بر موبک بر درگیری تحصیلی و مؤلفه‌های آن در دانشجویان دانشگاه پیام نور» نشان داد آموزش با موبک بر افزایش میزان درگیری تحصیلی دانشجویان تأثیر مثبت دارد.

ضرابیان (۱۳۹۷) در مقاله «تأثیر روش یاددهی-یادگیری ترکیبی بر یادگیری، انگیزش و علاقه به درس آناتومی در دانشجویان» نشان داد که روش آموزش ترکیبی بر پیشرفت تحصیلی و انگیزش پیشرفت در درس آناتومی در سطح معنی‌داری تأثیر داشته است.

جعفری و همکاران (۱۳۹۸) در مقاله «تدوین الگویی برای برنامه درسی مبتنی بر موبک در آموزش عالی با استفاده از نظریه داده بنیاد (مورد مطالعه آموزش عالی ایران)» مقوله محوری مطالعه خویش را الگوی برنامه درسی آموزش عالی قرار داده و آن را در چهار بعد هدف، محتوا، روش‌های یاددهی - یادگیری و ارزشیابی تحلیل کردند.

در مقاله یوسفی نوجو کامبری و محمودی (۱۳۹۹) با عنوان «نقش موبک‌ها بر ماندگاری یادگیرنده، در محیط یادگیری الکترونیکی» مشخص شد موبک‌ها می‌توانند به‌عنوان یک برنامه تحصیلی معادل با دوره‌های معتبر؛ یا به‌صورت ترکیبی در دانشگاه استفاده شوند و فرصت‌های فراوانی را برای یادگیرندگان فراهم کنند تا با گروه‌های بزرگتر مشارکت داشته باشند.

رضانی و محمودی (۱۳۹۹) در مقاله «نقش موبک‌ها (MOOC) بر کیفیت بخشی بر آموزش الکترونیکی» نشان داده‌اند که استفاده از فناوری موبک در آموزش از راه دور، در افزایش درگیری تحصیلی دانشجویان مؤثر بوده و می‌تواند فرصت‌ها و شبکه‌های جدید و سودمندی را ایجاد کند و جانشین تکنولوژی‌های گذشته گردد.

مهدی مقدم و همکاران (۱۴۰۱) نیز در پژوهش خود با عنوان «چالش‌ها، الگوها و راهکارهای توسعه آموزش ترکیبی»، بیان کرده‌اند که عوامل مختلف درونی و بیرونی بر کاربرد یادگیری ترکیبی از منظر آموزش‌دهنده تأثیرگذار است.

عابدینی بلترک و همکاران (۱۴۰۱) در مقاله‌ای با عنوان «ساخت و اعتباریابی مقیاس برنامه درسی مبتنی بر موبک در آموزش عالی» به این نتیجه رسیده‌اند که دوره‌های موبک می‌تواند به‌عنوان منبعی برای یادگیری و آموزش در نظر گرفته شود و این شیوه نسبت به شیوه سنتی دارای جذابیت‌های بیشتری است.

اما در زمینه تأثیر استفاده از این رویکرد، در دانشگاه فرهنگیان، پژوهش قابل قبولی صورت نگرفته است.

### ۳. مفاهیم نظری پژوهش

سامانه مدیریت یادگیری یکی از ابزارهای متداول و پرکاربرد در رویکرد ترکیبی است که به واسطه آن، تمام فرآیندها و فعالیت‌های آموزش و یادگیری اعم از تدریس، ارائه تکالیف درسی، ارزشیابی و همه تعاملات میان عناصر نظام آموزشی انجام می‌شود. اگرچه انگیزه نخستین در طراحی و کاربرد سامانه‌های مدیریت یادگیری، استفاده از آن‌ها برای یادگیری و آموزش از راه دور بوده است، این فناوری در ارتقای کیفیت آموزش‌های حضوری نیز نقش به‌سزایی دارد؛ از این‌رو، در دانشگاه‌های مطرح دنیا، حتی برای آموزش‌های حضوری از انواع و اقسام این فناوری بهره می‌برند. در ایران نیز برخی دانشگاه‌ها به‌منظور برگزاری دوره‌های آموزشی وب‌محور به استفاده از این فناوری روی آورده‌اند. برخی از استادان نیز به‌طور مستقل به‌منظور ارتقای تدریس حضوری‌شان به سراغ استفاده از سامانه‌های رایگان رفته‌اند و برخی دیگر نیز به مدد حمایت دانشگاه‌ها، درصد برآمده‌اند تا یادگیری فعال و سازنده‌گرایانه را به واسطه استفاده از این فناوری محقق سازند. (اسفیجانی، ۱۳۹۷: ۵۰)

جستار پیش رو نیز آموزش ترکیبی مبتنی بر استفاده از موبک‌ها را در تدریس دروس رشته عربی دانشگاه فرهنگیان پیشنهاد می‌دهد.

#### ۳-۱. موبک (Mook)

یادگیری الکترونیکی بر اساس حامل‌های ارتباطی و فناوری مورد استفاده، گونه‌های متفاوتی دارد که برخی از آن‌ها عبارتند از: یادگیری مبتنی بر رایانه؛ یادگیری مبتنی بر وب؛ یادگیری مبتنی بر اینترنت.

موبک‌ها یکی از جدیدترین روش‌های ارائه آموزش از راه دور مبتنی بر وب هستند؛ یعنی محتوای آن‌ها از طریق تارنماها (Website) ارائه می‌شود. تاریخچه شکل‌گیری موبک‌ها، به مفهوم‌پردازی نظریه یادگیری ارتباط‌گرایی و نهضت منابع آموزشی آزاد برمی‌گردد و برای اولین بار در سال ۲۰۰۸ از طریق دانشگاه‌های Prince Edward و Manitoba ارائه شده (شریواستاوا و گوینی<sup>۱۵</sup>، ۲۰۱۴: ۲) و با گذشت کمتر از یک دهه از عمر آن، تقریباً نیمی از دانشگاه‌های بین‌المللی از انواع متنوع آن استقبال

<sup>15</sup>Shrivastava & Guiney

کرده‌اند. (Mooc) برگرفته از حروف اول (Massive Open Online Course)، به معنی دوره‌های انبوه یا همگانی درون خطی آزاد است. (آزاد، از این نظر که اکثر این دوره‌ها برای هر فردی رایگان و قابل استفاده هستند. برخط، بدین معنی که در هر جایی که دسترسی به اینترنت وجود داشته باشد، قابل دسترسی است و انبوه، بدین معنی که عموماً تعداد زیادی یادگیرنده (به‌طور عادی چند هزار نفر در هر دوره آموزشی) در آن شرکت می‌کنند. (قاسمی سامنی، ۱۳۹۹: ۱)

موک‌ها به‌عنوان انقلابی بزرگ برای فرصت تجدید نظر در آموزش و یادگیری در عصر اطلاعات شناخته شده‌اند. (گلدبرگ<sup>۱۶</sup> و همکاران، ۲۰۱۵: ۱) روند رشد مستمر و سریع موک‌ها توجه جوامع آموزشی را به خود جلب کرده و محبوبیت فراوانی را در بسیاری از دانشگاه‌ها به دست آورده است. آن‌ها گرچه هرگز نمی‌توانند جایگزین آموزش حضوری شوند اما می‌توانند به موازات آموزش حضوری در آموزش عالی به فعالیت خود ادامه دهند و مکمل آموزش‌های حضوری باشند.

موک‌ها باعث تعامل فعال چند صد تا چند هزار فراگیر می‌شود که با توجه به اهداف، دانش قبلی و مهارت‌های یادگیری و منافع مشترک؛ مشارکت آن‌ها سازماندهی شده است. از ویژگی‌های مهم این دوره‌ها: تعاملی بودن دانش، رایگان بودن، عدم اعطای مدرک رسمی، نداشتن محدودیت سنی یا مکانی خاص، آزاد بودن، نداشتن محدودیت در دانشجویان ثبت نامی، کوتاه بودن و اختیاری بودن آن‌هاست. (رضانی و محمودی، ۱۳۹۹: ۴۹)

موک‌ها می‌توانند یک جامعه شبکه‌ای ایجاد کنند که در آن، یادگیرندگان، محتوای مورد نظر را به اشتراک بگذارند و یا خود، آن را بسازند و به‌این ترتیب ایده‌ها را گسترش دهند (رجب‌یان ده‌زیره و صادق‌زاده، ۱۳۹۶: ۱۵) و فرآیند یادگیری را سازماندهی کرده و بازده آن را بهبود بخشند و اثربخشی دوره را بالا ببرند. یکی از قابلیت‌هایی که این نسل از یادگیری الکترونیکی فراهم نموده، امکان بهره‌گیری از ابزارهای تعامل چندگانه و پویا (متن، تصویر، ویدئو و غیره) است که فرآیند تدریس و یادگیری را بهبود می‌بخشد.

موک‌ها، با پدید آوردن فضای مجازی گفتگو، فرصت‌های فراوانی برای فراگیران پدید می‌آورند تا با همکلاسی‌های خود به شیوه‌های گوناگون ارتباط برقرار نمایند و بدین ترتیب در کنار کسب دانش، روابط اجتماعی آن‌ها نیز پرورش می‌یابد. به‌عبارت‌دیگر، می‌توان گفت موک‌ها بیش از پرورش نگرش و دانش فراگیران، توانایی‌های آن‌ها را نیز برای برقراری ارتباطات اجتماعی بهبود می‌بخشند. (یوسفی نوجو کامبری و محمودی، ۱۳۹۹: ۵۲)

بدیهی است که طراحی آموزشی دوره‌های برخط آزاد انبوه به‌ندرت با اتکا به توان یک فرد انجام می‌شود. شاید در برخی از دوره‌های یادگیری الکترونیکی، مدرس بتواند به‌شخصه تمام مراحل را انجام دهد، اما طراحی و توسعه دوره‌های برخط آزاد انبوه فرایند پیچیده‌ای است و نیازمند هماهنگی میان تخصص‌های مختلفی است. ایجاد و راه‌اندازی دوره‌های موک نیازمند منابع متعددی است که غیر از منابع انسانی، می‌توان به این موارد نیز اشاره کرد: پلتفرم موک؛ زیرساخت‌های رایانه‌ای و سیستم‌های عامل؛ استودیوی ضبط؛ و منابع مالی. (قاسمی سامنی، ۱۳۹۹: ۲)

دوره‌های برخط آزاد انبوه مانند هر پدیده دیگری، به‌رغم داشتن مزایای متعدد و شرایط بسیار انعطاف‌پذیر و در دسترس خود، محدودیت‌هایی نیز دارند؛ از جمله آن‌ها که ممکن است تهدیدی برای استقلال و خودمختاری آموزش عالی سنتی بوده؛ (جعفری و همکاران، ۱۳۹۸: ۵۸۴) و امکان سو استفاده از افراد در اینترنت را فراهم آورند؛ و به دلیل نبود ساختاری مشخص در اشتراک اطلاعات و حریم خصوصی؛ و دشواری در تأیید شخصیت فیزیکی مشارکت‌کنندگان؛ و گران بودن ایجاد و تولید دوره‌ها، مؤسسات و مراکز آموزشی را دچار مشکل کنند. (قاسمی سامنی، ۱۳۹۹: ۲) این موضوع، بر ضرورت و امکان‌سنجی برنامه درسی مبتنی بر موک دلالت دارد و مدیریت صحیح این چالش‌ها و محدودیت‌ها و بسترسازی مناسب در جهت استفاده بهینه از آن را می‌طلبد.

با این حال، مؤسسات آموزش عالی ایران در سیاست‌ها و برنامه‌های اخیر خود بر توسعه پلت فرم‌های موک تأکید کرده‌اند. به‌عنوان نمونه؛ سازمان فنی و حرفه‌ای کشور بر ضرورت توجه به این دوره‌ها، در آموزش مهارتی تأکید داشته و از برنامه‌های

<sup>16</sup> Goldberg

این سازمان جهت راه‌اندازی موک‌ها خبر داده است. (یوسفی نوجو کامبری و محمودی، ۱۳۹۹: ۵۳) رویکرد دانشگاه پیام نور نیز در سال‌های اخیر، کیفیت بخشی بر آموزش الکترونیکی با بهره‌گیری از موک است. هم‌چنین دانشگاه تهران، علاوه بر ارائه دروس مهارتی و تخصصی در سامانه موک دانشگاه، در راستای ایفای مسئولیت اجتماعی خود و برقراری عدالت آموزشی در ایران، اقدام به ارائه دروس رسمی از برنامه‌های مصوب درسی دانشگاهی نیز نموده است. (<https://mooc.ut.ac.ir>) هرچند که در بسیاری از دانشگاه‌های کشور شواهد کافی در زمینه راه‌اندازی این دوره‌ها وجود ندارد و چارچوب نظری و الزامات آن، مورد بررسی دقیق قرار نگرفته است و دوره‌های موک بیشتر به صورت مقطعی برگزار شده است.

#### ۴. آموزش عربی در دانشگاه فرهنگیان با بهره‌گیری از دوره‌های موک

همان‌طور که قبلاً بدان اشاره شد امروزه به دلیل رشد شتابان علم و فناوری و مهم‌تر از همه، دسترسی همگانی به اینترنت و پایگاه‌های اطلاعاتی متعدد، شرایطی ایجاد شده است که بسیاری از فناوری‌های آموزشی قبلی کاربرد چندانی ندارند و شکل جدیدی از فناوری آموزشی با نام دوره‌های آزاد برخط انبوه یا موک مطرح شده است.

تدریس زبان عربی در ایران غالباً با تکیه بر روش‌های سنتی و به صورت دوره‌های حضوری انجام می‌شود؛ و این امر موجب می‌شود عناصری که امروزه در روش‌های نوین وجود دارند و با به‌کارگیری فناوری اطلاعات و برنامه‌های الکترونیکی مورد استفاده قرار می‌گیرند، مورد غفلت قرار گرفته و فراگیران و فرادهندگان زبان عربی را با چالش مواجه کنند و این موضوع در دانشگاه فرهنگیان نیز تا حدود زیادی احساس می‌شود، درحالی‌که فناوری‌های نوین، تغییرات فراوانی را در نحوه آموزش افراد به‌ویژه در یادگیری عربی به وجود آورده‌اند. تحقیقات نشان می‌دهد مربیانی که در امر تدریس از فناوری اطلاعات و ارتباطات استفاده می‌کنند، نه تنها در بیان مطالب خود توانا تر می‌شوند، بلکه ادغام این فناوری‌ها در برنامه تدریس می‌تواند اثرات یادگیری را افزایش داده و قابلیت تفکر را به سطح بالایی رساند. (ناعمی و ناعمی، ۱۳۹۹: ۲۲۷)

اولین مقیاس قضاوت در حوزه کارآمدی آموزش‌های مجازی و الکترونیکی زبان عربی، اثربخشی یادگیری است. بررسی روش‌های آموزشی دروس عربی مبتنی بر موک نشان داده است، مدرسان می‌توانند با این رویکرد، روش‌های تدریس و شیوه‌های مؤثر اثبات شده را توسعه و بسط داده و عملکرد تحصیلی فراگیران را بهبود بخشند.

موک‌ها می‌توانند با ایجاد یک جامعه شبکه‌ای، به فراگیران این امکان را بدهند که یک محتوا را به اشتراک گذاشته و یا خود، آن را بسازند و با انتقال به شبکه یادگیرندگان، ایده‌های جامعه را گسترش دهند. مسلم است که در دانشگاه‌ها دلیل نبود زیرساخت‌ها؛ و کمبود منابع انسانی و مالی، امکان آموزش همه دانش‌ها و مهارت‌ها به دانشجویان وجود ندارد. موک فرصتی مغتنم برای گروه‌های علمی و مهارتی است که با همکاری هم دروسی را ارائه دهند تا دانشجویان بتوانند از محضر دیگر استادان نیز بهره‌مند شوند. به این ترتیب اساتید خوب، دیگر محدود به دانشگاه‌های محل خدمت خودشان نخواهند بود؛ بلکه سایر دانشجویان نیز می‌توانند اشکالات درسی خود را از طریق آن‌ها رفع نمایند.

اولین قدم در این مسیر تدوین یک برنامه درسی مبتنی بر موک است. امروزه برنامه درسی به‌عنوان مهم‌ترین ابزار تحقق رسالت‌های آموزش تلقی می‌شود که راهبردهای رسیدن به هدف‌ها و آرمان‌های مطلوب را ارائه می‌کند. در شرایط حاضر، برنامه درسی سنتی به‌تنهایی نمی‌تواند اطلاعات کافی و مورد نیاز را در اختیار یادگیرندگان قرار دهد. از این رو باید دست‌اندرکاران و متصدیان حوزه آموزش زبان عربی در دانشگاه فرهنگیان، با در نظر گرفتن مزایا و چالش‌های مربوط به این راهبرد آموزشی، به نیازسنجی، طراحی و بومی‌سازی موک‌ها پرداخته و به‌عنوان مهم‌ترین راهبرد به فکر تدوین یک برنامه‌ریزی درسی کارآمد برای آن باشند؛ تا زمینه را برای بهره‌مندی دانشجویان این رشته از منابع و امکانات آموزشی سایر دانشگاه‌های کشور و هم‌چنین کشورهای عربی فراهم کنند؛ زیرا یادگیری و تدریس باوجود بهترین زیرساخت‌های فنی و دانشی محقق نمی‌شود، مگر اینکه برنامه‌ریزی درسی به‌صورتی اصولی و کارآمد تدوین و اجرا شود و این برنامه‌ریزی درسی در فضای مجازی به‌طور کلی؛ و در دوره‌های آموزشی مبتنی بر موک‌ها به‌طور خاص، نیاز به بازنگری مداوم و دانش‌افزایی مستمر اساتید و برنامه‌ریزان درسی دارد. (جعفری و همکاران، ۱۳۹۸: ۵۹۰)



توجه به نیازهای فراگیران و توانایی آن‌ها در فرآیند تدوین برنامه درسی؛ همگامی با آخرین تحولات علمی در عرصه جهانی؛ و افزایش تبادلات علمی در عرصه ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی از جمله ویژگی‌های متمایز برنامه درسی مبتنی بر موک-ها خواهد بود.

## ۵. نقش موک‌ها در بهبود عملکرد تحصیلی دانشجویان زبان عربی

### ۵-۱. درگیری تحصیلی

درگیری تحصیلی به معنی درگیر شدن فراگیرندگان در امر یادگیری و وظایف آموزشی است؛ و شامل جنبه‌های گوناگونی مانند درگیری شناختی، درگیری رفتاری و درگیری عاطفی می‌شود. (محمودی، ۱۴۰۰: ۱۴) هر چه درگیری دانشجویان در فرآیند یادگیری بیشتر باشد، مطالب بهتر در ذهن او ثبت می‌شود. مشارکت و درگیر شدن در یادگیری، نقش مؤثری در ارتقای مهارت‌های اجتماعی، خودکارآمدی تحصیلی و عملکرد تحصیلی دانشجویان دارد. (محب یثرب و همتی، ۱۳۹۶: ۷) یکی از مهم‌ترین دلایل برای استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات در یک نظام آموزشی آن است که یادگیری و فرآیند انفرادی کردن برنامه درسی را تسهیل می‌کند و به یادگیرندگان اجازه می‌دهد تا سرعت یادگیری خود را تعیین کنند؛ و همچنین موجبات افزایش یادگیری فعال و تعامل همسالان و گروه‌های مختلف را فراهم می‌کند. (ر.ک. عطاران، ۱۳۸۱: ۱۴۷)

در رویکردهای جدید آموزش زبان؛ هدف از آموزش، توانمند ساختن فراگیران در برقراری ارتباط به زبان مقصد است. در این رویکرد زبان‌آموز مسئولیت بیشتری نسبت به یادگیری خود دارد و دائماً درگیر یادگیری و فرآیند آن است. دست‌اندرکاران و استادان عربی می‌توانند با سوق دادن آموزش و یاددهی به سمت دوره‌های مبتنی بر موک، دانشجویان را از طریق ارتباط-گیری و تعامل با عرب‌زبانان، بیشتر درگیر جریان یادگیری کنند.

در دوره‌های یادگیری سنتی، درگیر کردن فراگیرندگان در دوره آموزشی محدود به کلاس درس و استاد است؛ اما دوره‌های موک تلاش دارد تا بر این محدودیت‌ها چیره شود؛ یعنی آموزش، محدود به اجتماع دانشجویان و استاد در یک مکان خاص نباشد و همگان بتوانند در هر زمان و مکانی به یادگیری و آموختن بپردازند و به جای یک گفتگوی محدود؛ با استفاده از فناوری ارتباطات به «گفت‌و شنودی بزرگ» روی آورند و در آن بتوانند مطالبی بیاموزند، بحث کنند و به‌طور سازمان‌یافته آن را در ذهن خود جای دهند؛ زیرا خواندن یا گوش دادن صرف نمی‌تواند هم‌چون آموزش آمیخته با بحث و مناظره، مطالب را به‌خوبی در ذهن بنشانند. (یوسفی نوجوگامبری و محمودی، ۱۳۹۹: ۵۳)

موک‌ها با برخورداری از ابزارهای تعامل پویا و چندگانه (متن، صدا، تصویر، ویدئو)، امکان تعامل هم‌زمان و گفتگوی همه‌اعضاء با یکدیگر؛ و دریافت بازخورد فوری را فراهم می‌آورند (رضائی و محمودی، ۱۳۹۹: ۵۰) و این موضوع در آموزش زبان عربی، سبب تغییر شیوه معلم محور به یادگیرنده محور؛ و رهایی از وابستگی به مکان و زمان؛ و درگیری بیشتر فراگیران در فرآیند یادگیری می‌شود (ناعمی و ناعمی، ۱۳۹۹: ۲۱۹) و آن را از حالت ایستا به حالت پویا درآورده و زمینه را برای بروز خلاقیت و مشارکت یادگیرنده فراهم می‌کند.

از آنجاکه موک‌ها دارای فضای مجازی گفتگو هستند فراگیران می‌توانند برخلاف نسل‌های پیشین یادگیری الکترونیک، بحث‌ها و پرسش‌های خود را مطرح کنند و این امکان سبب درگیری فعال آنان در جریان یادگیری و برقراری ارتباط با زبان مقصد می‌شود.

### ۵-۲. خودتنظیمی و خودآموزی

خودتنظیمی فرآیندی است که یادگیرندگان توانایی‌های ذهنی خود را به مهارت‌های کاربردی در حوزه تحصیلی تبدیل می‌کنند؛ یعنی با تعیین و تنظیم اهداف خود، راهبردهای مناسب و مرتبط با وظایف و تکالیف را انتخاب کرده و سپس در طی جریان یادگیری بر خود نظارت می‌کنند. (محمودی، ۱۴۰۰: ۱۸)

و در تعریف دیگری این‌گونه آمده است: خودتنظیمی به فرآیندی اشاره دارد که در آن فراگیرنده به‌طور نظام‌مند، افکار، احساسات و رفتارهای خود را در دستیابی به هدف‌های مورد نظر هدایت می‌کند. (زیمرمن و شانک، ۲۰۰۹ به نقل از صالح صدق پور و عظیمی، ۱۳۹۳: ۷۶) به‌این ترتیب راهبردهای خودتنظیمی یکی از مهمترین عوامل تعیین‌کننده پیشرفت تحصیلی شناخته شده‌اند؛ و کاربرد موفقیت‌آمیز این راهبردها به بالا رفتن باورهای خودکارآمدی منجر می‌شود. موک‌ها با فراهم کردن فضا و امکان به‌کارگیری ابزارهای متنوع جهت تعامل با اعضا، سبب می‌شوند تا دانشجویان توانایی‌های ذهنی خود را محک زده و با به‌کارگیری روش‌های پویا و انجام تکالیف جذاب و مورد علاقه، آن‌ها را تبدیل به مهارت‌کنند و نسبت به توانایی‌های خود اطمینان حاصل کرده و باورهای خودکارآمدی را تقویت نمایند. اطمینان افراد به توانایی‌های آموزشی خود تحت تأثیر باورهای خودکارآمدی آن‌هاست. این باورها به طرز قدرتمندی انگیزه تحصیلی و راهبردهای خودتنظیمی دانشجویان را در امر تحصیل و در نهایت موفقیت تحصیلی، تحت تأثیر قرار می‌دهد. (محمودی، ۱۴۰۰: ۱۹)

بنابراین استادان عربی، قبل از هر چیز باید دانشجویان را نسبت به عوامل روان‌شناختی و فیزیولوژیکی که در فرآیند یادگیری سهیم هستند آگاهی دهند. به آن‌ها مفهوم یادگیری فعال را آموخته و تکنیک‌های آن را آموزش دهند. آنان را با فناوری‌های کارآمد مانند موک آشنا کرده و با ارائه یک برنامه زمانی دقیق، به ایجاد رویکرد ذهنی مثبت در آنان به سمت این فناوری‌ها کمک نمایند.

از طرفی، این اساتید به جای پرداختن به حیطه دانش و حفظ مطالب، باید بیشتر بر توسعه مهارت‌های زبانی؛ به‌کارگیری کلمات و ساختارهای آن؛ و تصحیح سبک نوشتاری تأکید کنند و در ارزشیابی‌ها بر فهم مطالب و به‌کاربردن خلاقیت اصرار ورزند؛ و این میسر نمی‌شود مگر با سوق دادن دانشجویان به سمت بهره‌مندی از فناوری‌های نوین در آموزش که برای فراگیران محیطی پویا پدید آورده و مهارت حل مسئله را به آنان می‌آموزد و آن‌ها را با ایده‌های جدید و پاسخ‌های ابتکاری و خلاقانه آشنا می‌کند.

اگر دانشجویان زبان عربی از دوره‌های آموزشی موک بهره‌مند شوند، قادر خواهند شد در فرآیند یادگیری، به‌طور مستمر به خود تکیه کنند؛ و با انگیزه و هدف، به خودآموزی پرداخته و به‌سرعت پیگیر بازخوردها و آگاهی یافتن از نتیجه عملکرد خویش باشند. درواقع آموزش از طریق موک سبب می‌شود دانشجویان مسئولیت اصلی و تدارک فعالیت‌های آموزشی و کنترل آن را بر عهده گیرند و این خودآموزی، آنان را تشویق می‌کند تا مراحل یادگیری را مرحله‌به‌مرحله پشت سر گذاشته و آن را در حافظه خویش تثبیت کنند.

### ۳-۵. رضایت تحصیلی

رضایت تحصیلی، همواره مورد توجه دست‌اندرکاران تعلیم و تربیت بوده است و مطالعات نشان داده است که رضایت تحصیلی با تعاملات آموزشی، انواع حمایت‌ها، خودجوش بودن، تکنولوژی، خود اثربخشی و خودتنظیمی در ارتباط است. (آرتینو<sup>۱۷</sup>، ۲۰۰۷: ۱۹۸) رضایت تحصیلی می‌تواند به‌واسطه لذت تحصیل و آموزش اثربخش ایجاد شود و این اثربخشی از طریق تعامل گسترده فراگیر- محتوا- استاد، امکان‌پذیر است. شواهد پژوهشی نشان داده‌اند که افزایش تعامل، باعث افزایش پیشرفت و نگرش مثبت تحصیلی می‌شود. (استاوردس<sup>۱۸</sup>، ۲۰۰۲)

یادگیری خودتنظیمی هم از دیگر متغیرهایی است که به‌عنوان متغیر میانجی‌گر بین تعاملات آموزشی و رضایت تحصیلی قرار می‌گیرد (سواری، ۱۳۹۴: ۱۷۴) و پیش‌تر بدان اشاره شد.

1 Artino

18 Stavredes

موک‌ها سبب درگیری بیشتر و فعال بودن فراگیران شده و سبب می‌گردند که آنان از انجام دوره آموزشی خود لذت ببرند. در این دوره‌ها، فراگیران از استقلالی که برای آن‌ها وجود دارد احساس رضایت می‌کنند. (مکنس<sup>۱۹</sup> و همکاران، ۲۰۱۰: ۲۶۹)

عامل دیگر در افزایش رضایت‌مندی فراگیران در دوره‌های آموزشی مبتنی بر موک، بازخورد از برنامه درسی است. در موک‌ها به دلیل آنلاین بودن، بازخورد آسان‌تر صورت می‌پذیرد. بازخورد مهم‌ترین نوع راهنمای آموزشی است که موجب خودکارآمدی و خودتنظیمی فراگیر می‌شود. (جعفری و همکاران، ۱۳۹۸: ۵۹۰)

به همین جهت به کارگیری موک در آموزش زبان عربی تأثیر مستقیم و عمیقی بر فرآیند یادگیری گذاشته و می‌تواند سطح علاقه‌مندی به یادگیری مهارت‌های زبان عربی را در بین فراگیران دگرگون سازد. از طرفی یادگیری در فضای موک‌ها سبب می‌شود که اضطراب یادگیری کاهش یافته و زمینه افزایش اعتمادبه‌نفس و خودکارآمدی در آنان ایجاد شود؛ در ضمن این‌که تحولات و پیشرفت‌های فناوری به کارگرفته شده در موک‌ها سبب تسهیل یادگیری زبان می‌شود؛ زیرا یادگیری در آن، محدود به محیط و شرایط کلاس نیست و در هر زمان و مکانی امکان‌پذیر است؛ بنابراین اگر دانشجویی هنوز به مهارت کافی در مهارت‌های زبانی دست نیافته، می‌تواند خارج از محیط کلاس و برنامه درسی ارائه شده، بارها و بارها از آموزش بهره‌مند شود و ضعف خود را به قوت تبدیل کند.

پس برنامه ریزان و مدرسان زبان عربی می‌توانند با پیوند زدن آموزش سنتی و نوین؛ و به کارگیری راهبردهای آموزشی متنوع و ابزار تعاملی پویا و چندگانه، محیط واقعی و مجازی را به هم نزدیک نموده و مفاهیم و محتویات ذهنی آموزشی را در محیط موک، به شکل تصویری و شنیداری به دانشجویان منتقل کنند و حواس گوناگون آن‌ها را به کار گیرند؛ و از آنجاکه زبان عربی قدرت تحریک آمیزی بالایی دارد، می‌تواند احساسات و عواطف فراگیران را برانگیخته نموده و در محیطی سرشار از صمیمیت، رضایتمندی آنان را تقویت کند. (السید، ۲۰۱۷: ۱۱۴)

اینک با توجه به نقش مؤثری که موک‌ها در یادگیری زبان عربی دارند، به اولویت‌بندی محورهای آموزش عربی جهت استفاده از این فناوری می‌پردازیم:

در یادگیری زبان، ۴ مهارت گوش‌دادن، صحبت کردن، خواندن و نوشتن، نقش اساسی دارد. مهارت شنیداری در رأس این چهار مهارت زبانی قرار دارد؛ و جایگاه مهم این مهارت به خاطر تأثیری است که بر روی سایر مهارت‌ها می‌گذارد. چراکه فراگیران از طریق آن، واژگان جدید را می‌آموزند؛ جمله‌سازی و چینش کلمات را از اهل زبان فرامی‌گیرند؛ و با کاربرد لغات و اصطلاحات در موقعیت مناسب آشنا می‌شوند. به عبارتی برای تسلط در مهارت صحبت کردن باید مهارت گوش دادن به‌خوبی ایجاد شود چراکه زبان اساساً نظامی از علائم شنیداری است و جنبه تولیدی زبان (صحبت کردن) نسبت به جنبه شنیداری آن دارای اهمیت ثانوی است. (چستن، ۱۳۷۸: ۶۷)

بهترین راه آموزش گوش کردن و فهم مطالب شنیده شده، قرار گرفتن در محیط آن زبان؛ یا فرا گرفتن از فردی است که زبان مادریش عربی است؛ و این چالشی است که بیشتر دانشگاه‌ها و مدرسان با آن روبرو هستند و دانشگاه فرهنگیان نیز از آن مستثنی نیست. پس به کارگرفتن فناوری‌های نوین، یک ضرورت غیرقابل‌انکار؛ و بهترین راه حل این مشکل است.

درس آزمایشگاه زبان، از جمله دروسی است که طبق سرفصل مصوب دانشگاه فرهنگیان، باهدف آشنایی و تمرین دانشجویان با تلفظ و لهجه صحیح عربی پیش‌بینی شده است. بهره‌مندی از لابراتوارهای زبان؛ و دیگر منابع صوتی و تصویری از ضرورت‌های آموزش این درس است؛ و شنیدن و تکرار، به خاطر سپردن، گفتار با تلفظ صحیح و تقویت قوه شنیداری از ارکان مهم در آموزش آن به شمار می‌آیند.

در محیط موک، امکان تهیه و پخش فیلم‌هایی که با زبان فصیح و ساده صحبت می‌شود؛ ایجاد محیط‌های عربی مجازی که کنترل شده (اینترنت) و مخصوص آموزش هستند؛ و استفاده از نرم‌افزارهای مخصوص اصلاح و تقویت گویش و تکلم، وجود دارد و دانشجویان می‌توانند با حضور در موک‌ها، به راحتی دایره لغات و اصطلاحات عربی را در ذهن خود افزایش داده و کاربرد آن‌ها را در موقعیت‌های خاص یاد بگیرند و تلفظ و لهجه درست عربی را بیاموزند.

<sup>19</sup> Mackness

درس گفت‌وشنود نیز از جمله دروسی است که ابتدا مهارت شنیداری و سپس مهارت گفتاری را تقویت می‌کند. این درس مقدمه یادگیری مهارت نوشتاری است، زیرا زبان‌آموزی در مرحله نخست باید با گفتار انجام گیرد و پس‌از آن با نوشتار؛ و برای گفتار هم باید به درستی شنید. چون زبان نوشتاری سخت‌تر از زبان گفتاری است و ممکن است قواعد آن انگیزه فراگیران را کاهش دهد. پس برای درک یک سخن ساده، باید توانایی شنونده در فهم شنیدن، از توانایی‌اش در صحبت کردن و نیز نوشتن بیشتر باشد.

موک‌ها می‌توانند در یادگیری این درس نیز به کمک دانشجویان بیابند؛ زیرا فراگیران می‌توانند با استفاده از راه‌های تعاملی متنوع، با عرب‌زبان‌ها و عربی‌دانان متخصص ارتباط برقرار کرده و در محیط‌های مجازی به گفت‌وشنود عربی بپردازند. به‌ویژه دانشجویانی که به دلیل خجالت کشیدن و ترس از اشتباه کردن در حضور استادان نمی‌توانند مهارت خود را به اثبات رسانند و عملکرد تحصیلی خود را بهبود ببخشند؛ با استفاده از امکانات موک‌ها و انجام فعالیت‌ها و تعاملات خلاقانه، می‌توانند بر مشکل خود فائق آمده و احساس توانمندی را در خویش زنده کنند.

در مورد مهارت‌های خواندن و نوشتن که پایه آن شنیدن و مطالعه منابع به زبان اصلی است نیز می‌توان با طراحی نرم‌افزارهای صوتی و تصویری مخصوص قرائت درست یا روان‌خوانی با موضوعیت قرآن و احادیث و متون مشهور نظم و نثر عربی در محیط موک‌ها، دانشجویان را در جهت بهبود عملکرد تحصیلی و تقویت یادگیری کمک نمود؛ و همین‌طور با طراحی یک محیط کنترل شده مجازی؛ و معرفی کتابخانه‌های دیجیتالی جهت دسترسی به منابع؛ طراحی نرم‌افزار و انیمیشن‌های خوب و ساده، پاورپوینت‌های آموزشی؛ یا نرم‌افزارهای صوتی از تدریس استادان بزرگ و مشهور کشور؛ برگزاری آزمون‌های آزمایشی و دوره‌های آمادگی برای تحصیلات تکمیلی؛ فضایی مناسب برای یادگیری تمامی دروس عربی، به‌ویژه میاحث دشوار و خشکی چون تاریخ ادبیات عربی و قواعد صرف و نحو، فراهم آورد تا دانشجویان با علاقه‌مندی و انگیزه قوی درگیر یادگیری شده و مراتب پیشرفت را به‌خوبی طی کنند.

#### ۴. نتیجه

آموزش ترکیبی یک استراتژی آموزشی است که تجربیات یادگیری حضوری را با یادگیری الکترونیکی ترکیب می‌کند تا جذب اطلاعات را بهبود بخشد و تدریس را کارآمدتر و سازنده‌تر کند. موک‌ها یکی از جدیدترین روش‌های آموزش از راه دور هستند که بهره‌مندی از آن‌ها می‌تواند گامی در جهت تسهیل؛ تسریع و بهبود بخشیدن یاددهی و یادگیری به شمار رود و گرچه هرگز نمی‌توانند به‌طور کامل جایگزین آموزش حضوری شوند اما می‌توانند به موازات آموزش حضوری در آموزش عالی به فعالیت خود ادامه دهند و مکمل آموزش‌های حضوری باشند.

دانشگاه فرهنگیان نیز می‌تواند با آینده‌نگری و اتخاذ تدابیر و راهبردهایی در زمینه اعمال مدیریت صحیح در بهره‌گیری از موک‌ها؛ و امکان سنجی برنامه درسی مبتنی بر موک؛ و نیز بومی‌سازی آن، گامی بسیار اساسی در راه ارتقاء و پیشرفت بردارد؛ و همچنین این تجربه می‌تواند برای استادان و دانشجویان رشته عربی این دانشگاه بسیار بارز و مفید باشد. استادان عربی می‌توانند از طریق راهبرد آموزشی موک، روش‌های تدریس و شیوه‌های مؤثر اثبات شده را توسعه و بسط دهند و باعث ایجاد یادگیری معنادار و هدفمند در این درس شده و روش‌های سنتی و استاد محور را به سمت تدریس و یادگیری فراگیرمحور سوق دهند؛ و دانشجویان نیز با حضور در دوره‌های آموزشی مبتنی بر موک، می‌توانند به افزایش درگیری تحصیلی؛ خودتنظیمی و خودآموزی؛ و رضایت تحصیلی خود کمک کنند و در مسیر یادگیری زبان عربی، عملکرد تحصیلی خویش را در تمامی دروس، به‌ویژه در زمینه مهارت شنیداری و گفتاری بهبود بخشند.

## منابع

## کتابها

- چستن، کنت (۱۳۷۸). *گسترش مهارت‌های آموزش زبان دوم (تئوری و عملی)*. ترجمه محمود نور محمدی. نشر رهنما، تهران.
- السید، محمود (۲۰۱۷). *طرائق تدریس اللغة العربیة*. دمشق، دار الملايين.
- عطاران، محمود (۱۳۸۱). *جهانی شدن، فناوری اطلاعات و تعلیم و تربیت*. تهران: آفتاب مهر.
- مجلات
- اسفیجانی، اعظم (۱۳۹۷). «بررسی تأثیر آموزش ترکیبی بر عملکرد تحصیلی و رضایت دانشجویان». *مجله رویکردهای نوین آموزشی*. سال سیزدهم، شماره ۱، شماره پیاپی ۲۷. صص ۴۵-۶۶.
- نقی پور، کبری و محمودی، مهدی (۱۳۹۸). «یادگیری ترکیبی و نقش آن در توسعه یادگیری». *فصلنامه مطالعات و تحقیقات در علوم رفتاری*. سال اول، شماره ۱، صص ۲۴-۲۰.
- جعفری، اسماعیل؛ فتحی واجارگاه، کورش؛ عارفی، محبوبه و رضایی زاده، مرتضی (۱۳۹۸). «تدوین الگویی برای برنامه درسی مبتنی بر موک در آموزش عالی با استفاده از نظریه داده بنیاد (مورد مطالعه آموزش عالی ایران)». *نشریه علمی فناوری آموزش*. جلد ۱۳، ش ۳. صص ۵۹۳-۵۸۱.
- درتاج، فریبا (۱۳۹۷). «تأثیر آموزش از راه دور مبتنی بر موک بر درگیری تحصیلی و مؤلفه‌های آن در دانشجویان دانشگاه پیام نور». *دوفصلنامه راهبردهای شناختی در یادگیری*، سال ششم، شماره دهم، صص ۲۰-۱.
- رجبیان ده زیره، مریم و صادق زاده، صفوری (۱۳۹۶). «نقش موک در آموزش و یادگیری». *پنجمین کنگره علمی پژوهشی سراسری توسعه و ترویج علوم تربیتی و روانشناسی*. جامعه‌شناسی و علوم فرهنگی اجتماعی ایران، تهران.
- رضانی، فاطمه و محمودی، مهدی (۱۳۹۹). «کیفیت بخشی بر آموزش الکترونیکی MOOC نقش موکها». *مجله پژوهش‌های معاصر در علوم و تحقیقات*. سال دوم، شماره ۲۱، صص ۵۳-۴۸.
- سالاری، ضیاءالدین و کرمی، مرتضی (۱۳۹۳). «مقایسه تأثیر سه شیوه آموزش الکترونیکی، ترکیبی و حضوری بر واکنش و یادگیری در آموزش صنعتی». *رویکردهای نوین آموزشی*، ۲ (۹). صص ۲۷-۵۸.
- سواری، کریم (۱۳۹۴). «رابطه علی تعاملات آموزشی با رضایت تحصیلی از طریق میانجی‌گری خودتنظیمی تحصیلی». *مجله دست-آوردهای روان‌شناختی*. دوره چهارم، شماره ۲، صص ۱۸۸-۱۷۱.
- صالح صدق‌پور، بهرام و عظیمی، سیدنصرت (۱۳۹۳). «مدل یابی رابطه ساختاری خودتنظیمی تحصیلی و هوش هیجانی بر پیشرفت تحصیلی با میانجی‌گری خودکارآمدی». *مجله روان‌شناسی مدرسه*، ۳(۴)، صص ۷۳-۹۸.
- ضرابیان، فروزان (۱۳۹۷). «تأثیر روش یاددهی-یادگیری ترکیبی بر یادگیری، انگیزش و علاقه به درس آناتومی در دانشجویان». *مجله پژوهش در آموزش علوم پزشکی*، ۱۰(۱). صص ۶۳-۷۱.
- عابدینی بلترک، میمنت؛ صالحی عمران، ابراهیم و نرجس کلبادی نژاد (۱۴۰۱). «ساخت و اعتباریابی مقیاس برنامه درسی مبتنی بر موک در آموزش عالی». *نشریه علمی فناوری آموزش*. جلد ۱۷، شماره ۱.
- محب یثرب، الناز السادات و همتی، مریم (۱۳۹۶). «تبیین نقش یادگیری مشارکتی در ارتقای مهارت‌های اجتماعی، خودکارآمدی تحصیلی و عملکرد تحصیلی دانشجویان کارشناسی دانشگاه آزاد واحد تبریز در سال تحصیلی ۹۶-۹۵». *راهنمای کنفرانس پژوهش‌های نوین ایران و جهان در روانشناسی و علوم تربیتی حقوق و علوم اجتماعی*، شیراز.
- محمودی، اعظم (۱۴۰۰). «نقش استادان در افزایش خودکارآمدی تحصیلی دانشجو معلمان رشته عربی». *مجله پژوهش در آموزش زبان و ادبیات عرب*. سال چهارم، شماره ۴، صص ۲۰-۱.
- مهدی مقدم، امیرحسین؛ نورآبادی، سحر؛ گرمایی، حانیه؛ جعفری کلپیر، فاطمه و مهدی مقدم، حدیث (۱۴۰۱). «چالش‌ها، الگوها و راهکارهای توسعه آموزش ترکیبی». *مجله دستاوردهای نوین در مطالعات علوم انسانی*. سال پنجم، شماره ۴۷، صص ۲۷-۱۴.
- ناعمی، زهره و ناعمی، علی‌محمد (۱۳۹۹). «تأثیر فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات بر اشتیاق یادگیری و عملکرد تحصیلی در برنامه‌درسی مکالمه زبان عربی». *مجله پژوهش‌های زبانشناختی در زبان‌های خارجی*. دوره ۱۰، شماره ۱، صص ۳۳۲-۲۱۶.

یوسفی نوجوامبری، زینب و محمودی، مهدی (۱۳۹۹) «نقش موک ها بر ماندگاری یادگیرنده، در محیط یادگیری الکترونیکی». فصلنامه مطالعات و تحقیقات در علوم رفتاری. سال دوم، شماره ۳، صص ۵۶-۵۰.

Artino, A. R. (2007). Online military training: Using a social cognitive satisfaction, perceived learning, and choice. *Quarterly Review of Distance Education*, 8 (3), 191-202.

Fernandes, J., Costa, R., & Peres, P. (2016). Putting order into our universe: The concept of blended learning- A methodology within the concept-based terminology framework. *Education Sciences*, 6(15), 1-13.

Goldberg LR, Bell E, King C, O'Mara C, McInerney F, Robinson A, Vickers J. (2015). Relationship between participants' level of education and engagement in their completion of the Understanding Dementia Massive Open Online Course. *BMC medical education*. 15(1): 1-7.

Kidd, T. (2010). A brief history of e-learning. In T. Kidd (Ed.), *Online Education and Adults Learning: New Frontiers for Teaching Practices*. Hershey, US: Information Science Reference (an imprint of IGI Global). 46-53.

Mackness J, Sui M, Roy W. (2010). The ideals and reality of participating in a MOOC. *Proc. of the 7th International Conference on Networked Learning* (pp. 266-275). Lancaster, UK: University of Lancaster.

Shrivastava A, Guiney P. (2014). *The arrival of MOOCs Massive Open Online Courses*. Nezealand: Wellington. 1-42.

Stavredes, M. (2002). A case study of student experiences using alternative systems of delivery: Face-to-face versus interactive television video and computermediated communication. Unpublished doctoral dissertation, University of Minnesota. Dissertation Abstract International, AAT 3037491.

#### وب سایتها

قاسمی سامنی، متین (۱۳۹۹) <https://www.roshdmag.ir/fa/article/25160/mook>

دفتر آموزش های حرفه ای و تخصصی - معاونت فناوری های دیجیتال دانشگاه تهران <https://mooc.ut.ac.ir>